

УДК 330.8:338.2:378

Бреус С.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Київського національного університету
технологій та дизайну***Breus Svitlana***Ph. D (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Management Department
Kyiv National University of Technologies and Design*

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СИСТЕМИ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ТА УПРАВЛІННЯ НЕЮ

TOOLKIT FOR EVALUATION THE ECONOMIC SECURITY OF THE OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS SYSTEM AND MANAGEMENT IT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто основні науково-методичні підходи, що використовуються у процесі дослідження економічної безпеки. Здійснено інтерпретацію цих підходів з урахуванням можливості їх використання для дослідження економічної безпеки системи закладів вищої освіти й управління нею, а також наведено інструментарій, який використовується для її оцінювання. Розглянуто результати досліджень у межах означених науково-методичних підходів, узагальнено їхні недоліки, що перешкоджають їх використанню під час дослідження економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління, а також виділено критерії, яким ці підходи мають відповідати. Запропоновано використовувати науково-методичний підхід, який являє собою синтез програмно-цільового та ресурсного підходів – факторно-функціональний.

Ключові слова: заклади вищої освіти, система ЗВО, науково-методичні підходи, оцінювання економічної безпеки системи ЗВО, управління економічною безпекою системи ЗВО.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные научно-методические подходы, которые используются в процессе исследования экономической безопасности. Осуществлена интерпретация этих подходов с учетом возможности их использования для исследования экономической безопасности системы учреждений высшего образования и управления ею, а также приведен инструментальный, который используется для ее оценки. Рассмотрены результаты исследований в рамках указанных научно-методических подходов, обобщены недостатки, которые препятствуют их использованию при исследовании экономической безопасности системы учреждений высшего образования и управления, а также выделены критерии, которым эти подходы должны соответствовать. Предложено использовать научно-методический подход, который представляет собой синтез программно-целевого и ресурсно-функционального подходов – факторно-функциональный.

Ключевые слова: учреждения высшего образования, система учреждений высшего образования, научно-методические подходы, оценивание экономической безопасности системы учреждений высшего образования, управление экономической безопасностью системы учреждений высшего образования.

ANNOTATION

The article deals with the main scientific and methodological approaches to the research of economic security such as: systemic, process, functional, resource, resource-functional, program-target (complex), criterial, approach on the basis of economic risks, indicator, approach, which involves estimation of the ratio of gross investment size and investment resources, economic and mathematical (cost); cyclic, cluster (infrastructural), situational approach. It is defined that they are practically not used in their pure form, some approaches are considered

fragmentarily in the writings of scientists, often approaches the synthesis of approaches, and some of them can be attributed to several approaches at one and the same time. It has been determined that most of them are oriented on the assessment of the economic security of economic entities, which is possible for their use at the level of the higher educational institutions as separate universities, but is unacceptable for their system. Their advantages and disadvantages from the standpoint of the possibility of using for the researched of the economic security of the higher educational institutions system are highlighted. They have been interpreted taking into account the possibility of using for and evaluating the economic security of higher education institutions system and the tools used to evaluation the economic security of higher education institutions system. The results of researches within the mentioned approaches are considered, the shortcomings of scientific and methodological approaches to the research of economic security these approaches, which impede their use in carrying out the research of the economic security of the management system and management and the criteria, which scientific and methodological approaches must meet, are generalized. The scientific and methodological approach proposed is a synthesis of the program-target and resource-functional approaches – factor-functional approach, which allows to develop on its basis a model for evaluating the economic security of higher education institutions system and management its.

Key words: institutions of higher education, higher education institutions system, scientific and methodological approaches, evaluation of economic security of HEI system, management of economic security of HEI institutions system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах нестабільності розвитку економічних процесів важливим завданням у контексті управління економічною безпекою є об'єктивне оцінювання досліджуваних процесів, важливою основою чого є існуючі методичні підходи. Важливим і дискусійним сьогодні залишається питання вибору методів і критеріїв, які б лягли в основу методичних підходів до дослідження економічної безпеки системи ЗВО та управління нею.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Основні науково-методичні підходи до дослідження економічної безпеки розглянуто в публікаціях як зарубіж-

них, так і вітчизняних учених [1–14]. Проте слід зазначити, що загалом науково-методичні підходи в чистому вигляді практично не використовуються, деякі розглянуто фрагментарно в працях науковців, часто зустрічається синтез підходів, а деякі з них можуть бути віднесені до декількох підходів одночасно. У зв'язку із цим доцільним у сучасних умовах є вибір та обґрунтування інструментарію для оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління нею.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в обґрунтуванні інструментарію для оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління нею.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Переважно науково-методичні підходи передбачають оцінювання економічної безпеки закладів вищої освіти (ЗВО) як суб'єктів господарювання. Заклади вищої освіти не є замкнутими системами, їх діяльність залежить від впливу багатьох чинників. Під час досліджен-

ня економічної безпеки системи закладів вищої освіти не можна обмежуватися вибором вихідних показників і методів її оцінювання, лише враховуючи результати діяльності окремих вишів, доцільно враховувати роль та значення ЗВО задля забезпечення економічного зростання держави і використовувати показники для оцінювання не лише на мікрорівні, а й на макрорівні.

З урахуванням цього та зважаючи на різноманітність категорії «економічна безпека системи закладів вищої освіти», серед існуючих поширених науково-методичних підходів [1; 2] відібрано ті, що передбачають використання загальних показників, а не лише набору специфічних критеріїв для підприємства, та результати яких можна інтерпретувати для всіх ЗВО. Здійснено їх класифікацію, що дає змогу розширити й оцінити об'єкт дослідження (рис. 1).

Під час здійснення оцінювання економічної безпеки закладів вищої освіти переважно більшість науковців використовує індикаторний та ресурсно-функціональний підходи.

Вибір оптимально підходу залежить від об'єкта дослідження, що пов'язано з амбі-

Рис. 1. Синтез науково-методичних підходів до дослідження економічної безпеки системи ЗВО
Джерело: розроблено автором за [1; 2] та оприлюднено основні елементи в праці [3]

валентністю вищої освіти (з одного боку, зростання якості вищої сприяє підвищенню рівня економічного розвитку держави, а з іншого – реалізація державної політики за допомогою різноманітних програм є визначальною у функціонуванні системи вищої освіти загалом та справляє вплив на підвищення її якості) та дуальністю поняття «заклади вищої освіти», які можна розглядати як суб’єкти господарювання та елементи соціально-економічної системи.

З урахуванням розглянутої класифікації підходів (рис. 1) доцільно навести інструментарій, який використовується для оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти (рис. 2).

Унаслідок використання різного інструментарію для оцінювання економічної безпеки закладів вищої освіти наявні підходи є незалежними один від одного, вони розроблені з різним ступенем обґрунтованості доцільності їх використання на рівні системи ЗВО.

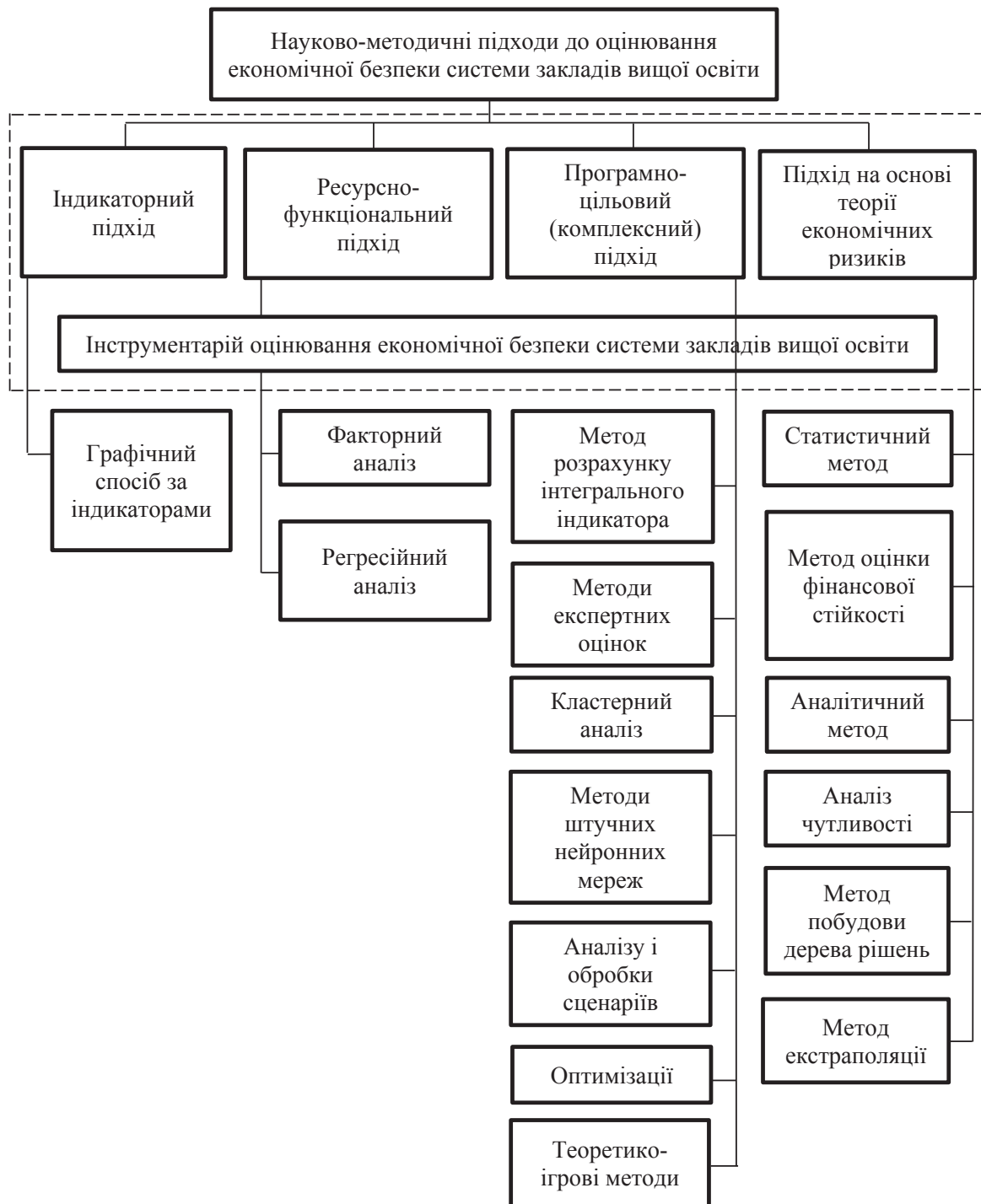

Рис. 2. Інструментарій для оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти
 Джерело: розроблено автором за [1; 2] та оприлюднено основні елементи в праці [3]

У межах індикаторного підходу під час аналізу економічної безпеки закладу вищої освіти Є.М. Бєлий та І.Б. Романова [4] пропонують ураховувати стан інфраструктури вишу, його персоналу, ефективність основних бізнес-процесів у сфері освітньої та науково-дослідної діяльності, а також фінансовий стан підприємства. Оцінювання рівня економічної безпеки може бути здійснено з використанням компонент національної системи рейтингової оцінки діяльності вишів, на базі якої доцільно визначати потенціал вищої освіти в системі забезпечення економічної безпеки. До таких індикаторів вони відносять: індикатори інфраструктури; індикатори персоналу; індикатори основних бізнес-процесів; індикатори фінансового стану. При цьому автори не наголошують на обов'язковості чи вичерпності переліку показників, які можуть відрізнятися залежно від регіону, специфіки діяльності ЗВО тощо.

Залежно від поточних значень індикаторів і від співвідношення цих значень із граничними пропонується виділяють такі стани рівня економічної безпеки вишу: а) нормальний – усі вибрані індикатори перевищують порогові значення; б) квазінормальний – один-два індикатори не досягають граничних значень, при цьому інші індикатори перебувають у зоні допустимих значень; в) передкризовий – істотна частка основних (на думку експертів) індикаторів не досягає своїх порогових значень; г) кризовий – більшість індикаторів знаходиться за межами допустимої зони; іншими словами, порушуються практично всі бар'єри, що відділяють зону нормального функціонування вишу від критичної.

Є.В. Михайлін та О.В. Грачов [5] здійснюють аналіз поширених методик оцінювання економічної безпеки вишів і на його основі виділяють такі методи оцінювання: метод аналізу – його різновид (порівняння); метод класифікації – його різновид (ранжування).

При цьому вони виділяють окремий підхід як об'єднання методу порівняння та ранжування – оцінювання економічної безпеки ЗВО передбачається здійснювати на основі комбінаторного підходу [5], який передбачає здійснення попереднього порівняння окремих критеріїв з їхніми еталонними значеннями [6] із розрахунком сукупного критерію економічної безпеки (СКЕБ) за формулою 1:

$$\text{СКЕБ} = I_{\text{мн}} \times \sum C_{k_i} \times d_i = \prod_{i=1}^n q_i \times \sum C_{k_i} \times d_i, \quad (1)$$

де d_i – питома вага значущості складників економічної безпеки вишу, при цьому $\sum d_i = 1$; $I_{\text{мн}} = \prod_{i=1}^n q_i$ – зведений показник рівня економічної безпеки за відповідністю нормативним параметрам.

Сума зведених показників для оцінювання визначається за формулою 2:

$$\sum C_{k_i} \times d_i = I_{\text{ЕЕБ}} + I_{\text{ЕСВ}} + I_{\text{ЕКВ}} + I_{\text{ФЕВ}}, \quad (2)$$

де $\sum C_{\text{ЕЕБ}} \times d_i$ – зведений показник економічної ефективності вишу; $\sum C_{\text{ЕСВ}} \times d_i$ – зведений показник економічної стійкості вишу;

$\sum C_{\text{ЕКВ}} \times d_i$ – зведений показник конкурентоспроможності вишу; $\sum C_{\text{ФЕВ}} \times d_i$ – зведений показник фінансово-економічної дисципліни вишу.

Кожен окремий критерій економічної безпеки за ступенем відповідності вишу нормативно-встановленим параметрам розраховується як відношення або відмінність між фактично досягнутим рівнем показника і потрібною величиною. Якщо за базу оцінювання приймається якась норма із системи критеріїв, то розрахунок одиничного показника здійснюється за формулою 3:

$$q_i = \frac{p_i}{p_{i_0}}, \quad (3)$$

де q_i – одиничний параметричний показник оцінки рівня економічної безпеки за i -м параметром; p_i – величина i -го параметра за об'єктом, що піддається аналізу; p_{i_0} – величина i -го параметра, прийнята за норму.

При цьому якісні нормативні параметри можуть приймати значення або 1, або 0. Якщо параметр, що підлягає аналізу, відповідає обов'язковим нормам і стандартам, то показник дорівнює 1, якщо параметр не відповідає нормам і стандартам, то показник дорівнює 0. Зокрема, відсутність в організації реєстраційних документів або ліцензії на право займатися тією чи іншою діяльністю позбавляє організацію права вести господарську діяльність, що означає, що рівень економічної безпеки для даного вишу автоматично стане рівним 0. Для визначення коефіцієнта значущості кожного чинника економічної безпеки ця методика передбачає використання метода експертних оцінок, згідно з яким вагові коефіцієнти D_c окремих показників визначаються за алгоритмом, розглянутим у праці [7], у такій послідовності:

1. Проводиться опитування експертів (r), які присвоюють кожному показнику ранг R_{c_j} (j – номер експерта) так, щоб найважливіший, на їхню думку, показник отримав ранг «1», наступний – «2» і так до рангу « K » за кожною групою.

2. Розраховуються утворені ранги за формулою 4:

$$R_{c_j} = K - R_{c_j} \quad (4)$$

3. Розраховується сума рангів за кожним показником за формулою 5:

$$R_c = \sum_{j=1}^r R_{c_j} \quad (5)$$

4. Визначається вага кожного окремого показника за формулою 6:

$$D_c = \frac{R_c}{\sum_{c=1}^N R_c}, \quad (6)$$

де N – кількість окремих показників, що визначають зведений показник економічної безпеки.

Вагові значення зведених показників економічної безпеки в міру їх узагальнення розраховуються за формулами 7–9:

$$D^c = \frac{1}{c \times \sum_{j=1}^r W_{c_j}}; \quad (7)$$

$$\sum_{i=1}^N W_{ij} = 1 \quad (8)$$

$$\forall_j = \overline{1, n} \quad (9)$$

де D^c – сумарна вага показника за оцінкою всіх експертів; W_{cj} – вага, присвоєна експертом j показнику c .

Здійснення оцінювання окремих показників економічної безпеки вишу методом так званої кваліметрії забезпечує можливість порівняння різнорідних показників шляхом приведення їх до безрозмірних величин у межах інтервалу від 0 до 1. Переведення значень показників p_i у відносні величини здійснюється за формулами 10–11:

$$q_i = \frac{p_i}{p_{i_0}} \quad (10)$$

$$q_i = \frac{p_{i_0}}{p_i} \quad (11)$$

де q_i – одиничний параметричний показник оцінки рівня економічної безпеки i -му параметру.

Якщо за зразок приймається максимальне значення, то використовується формула 10, якщо за зразок приймається мінімальне значення – формула 11. За цієї методики всі еталонні відносні показники будуть дорівнювати 1.

Зведений показник за складниками економічної безпеки ЗВО розраховується як нормована евклідова відстань між показниками вишу, для якого оцінюється економічна безпека, та вишу-еталона за формулою 12:

$$I_i = 1 - \sqrt{\sum_{i=1}^n d_i \times (1 - q_i)^2} \quad (12)$$

Інтегральний показник економічної безпеки (I_{EB}) розраховується за формулою 13:

$$I_{EB} = I_{nn} \times (1 - \sqrt{\sum_{i=1}^4 q_i \times D_i \times (1 - I_i)^2}) \quad (13)$$

Е.В. Михайлин та А.В. Грачев [5] визначають побудову рейтингів вишів як підсумок оцінювання економічної безпеки певної (N) кількості вишів. У ньому визначається деяка кількість перших у рейтингу вишів, стан яких уважається безпечним. Як порогова величина (порогове значення встановлюється на підставі визначення безопарного місця вишу серед тих, для яких визначається рівень економічної безпеки) закладів вищої освіти вони пропонують визначати показник мінімальний показник економічної безпеки серед множин M вишів (I_M), тобто показник економічної безпеки останнього в розглянутій множині M вишу. Рівень економічної безпеки визначається як різниця між фактичним значенням показника економічної безпеки та пороговим, позитивне значення рівня економічної безпеки буде означати знаходження в безпечному стані, негативне – у небезпечному, розрахунок порогових значень може бути здійснений як для інтегральних показників, так і зведених та окремих індикаторів.

В.А. Рач, О.В. Бірюков, А.І. Пилипенко [8] пропонують використовувати збалансовану систему показників (Balanced Scorecard – BSC), на основі якої здійснюється побудова системи

темпоральних критеріїв ВНЗ (ЗВО – примітка автора) як інноваційного проектно-орієнтованого суб'єкту господарювання. З урахуванням розроблених критеріїв із використанням BSC та опортуністичного підходу (у межах діючих систем стратегічного та функціонального управління він дає змогу запропонувати нові інструменти, які враховують особливість діяльності проектно-орієнтованих суб'єктів господарювання в нестабільних умовах) пропонують оцінювати економічну безпеку вишів. При цьому передбачається формування інтегрального еталонного темпорального критерію, завдяки якому можливим стає здійснення оцінювання нових загроз та можливостей з урахуванням їхнього впливу на економічну безпеку на основі зміни динаміки показників діяльності та їх місця у функціоналі. Запропонований підхід можна віднести до індикаторного з поєднанням елементів ресурсно-функціонального, хоча автори його позиціонують як опортуністичний.

Методичні підходи до оцінювання економічної безпеки ВНЗ (ЗВО – примітка автора) ґрунтовно описані в праці [9], де В.П. Мартинюк зазначає, що найбільш розповсюдженим підходом до оцінювання економічної безпеки з використанням сукупності показників є індикаторний метод, що базується на системі індикаторів (індикаторами прийняті граничні значення (мінімальне або максимальне) вибраних показників, які описують стан економічної безпеки оцінюваного об'єкта. Економічна безпека об'єкта оцінюється за результатами порівняння (абсолютного або відносного) фактичних значень вибраних показників з індикаторами.

Проте, як зазначає В.П. Мартинюк, незважаючи на вдавану простоту системи індикаторів, часто є громіздкими, у порівнянні використовуються фактичні значення показників минулого періоду. Вчений убачає необхідність виділити певну кількість або вибрати один-два синтетичних за своєю природою показників для суб'єктів господарської діяльності як то чистий прибуток та рентабельність капіталу чи витрат. Такі підходи можуть бути використаними для вибору чи конструювання подібних за призначенням показників економічної безпеки вишу.

Ураховуючи важливість для забезпечення фінансово-економічної діяльності ЗВО наявності відповідної суми коштів (у тому числі для запобігання, послаблення або захисту від загроз його діяльності), для того щоб не відбувалося зменшення рівня економічної безпеки вишу (або перебування в економічній безпеці), бюджет має як мінімум дорівнювати сумі коштів на ведення основної діяльності і на захист від загроз діяльності. Для цього він пропонує оцінювати економічну безпеку вишу за результатами порівняння величин планового та наявного бюджетів (величину дефіциту бюджету у відсотках до планової величини пропонується вважати показником його економічної безпеки).

Окремо слід виділити модель оцінювання економічної безпеки ВНЗ (ЗВО – примітка автора), яка враховує певні аспекти індикаторного підходу, що розроблена Г.Д. Тюленевим [10]. Вона базується на використанні кіл логічного аналізу (кола Ейлера-Венна).

Основою моделі оцінювання економічної безпеки ВНЗ (ЗВО – примітка автора) Г.Д. Тюленев [10] пропонує вибрати чотири індикатори, перевага яких полягає у тому, що, з одного боку, вони дають змогу найповніше охарактеризувати діяльність ЗВО як організації, яка надає освітні послуги; з іншого – інформацію про такі індикаторів порівняно легко отримати й однозначно інтерпретувати.

На основі індикаторів визначаються чотири умови, покладені в основу моделі оцінювання економічної безпеки вишів:

S_1 – чистий грошовий потік ЗВО є більшим за 0 або дорівнює йому;

S_2 – динаміка чисельності студентів є позитивною або нейтральною, тобто набір студентів у поточному році є більшим за набір минулого року або дорівнює йому;

S_3 – динаміка чисельності професорсько-викладацького складу (вчених – примітка автора) є позитивною або нейтральною, тобто чисельність викладачів, яких залучено до проведення навчального процесу, у поточному році є більшою за кількість викладачів у минулому році або дорівнює їй;

S_4 – динаміка матеріального забезпечення навчального процесу є позитивною або нейтральною, тобто вартість засобів, які залучено до проведення навчального процесу, у поточному році є більшою за вартість засобів у минулому році або дорівнює їй.

Кожне ствердження (S) описує певний стан розглянутих умов економічної безпеки. У розробленій моделі оцінювання економічної безпеки кожен оцінюваний стан економічної безпеки з множини {C} формується під впливом комбінації визначених умов {S}. Зважаючи на використання чотирьох умов, кількість можливих комбінацій становить 16 (24) (повний перебір варіантів).

За умови повного виконання всіх зазначених згідно із цією моделлю умов може йтися про достатню економічну безпеку.

В.Н. Бабаєв, Т.В. Момот, М.Н. Пересипкін [11, с. 521–524] на основі аналізу [12] виділяють функціональні складники економічної безпеки, які можуть бути відноситися і до ЗВО та охарактеризовані так: фінансовий складник покликаний забезпечити стабільність і конкурентоспроможність установи; інтелектуальний і кадровий – спрямований на роботу з викладацьким складом, створення умов для розвитку їхнього інтелектуального потенціалу, забезпечення права на інтелектуальну власність; техніко-технологічний – забезпечити відповідність аудиторних площ нормативним показникам і оснащення їх необхідними в навчальному процесі технічними засобами навчання, під-

ручними матеріалами для проведення занять, дотримання вимог до викладання навчальних дисциплін; політико-правовий – передбачає забезпечення діючими актуальними нормативно-правовими документами, розроблення нормативних документів у рамках чинного законодавства для конкретного навчального закладу, яке регламентує його діяльність і розвиток; інформаційний складник покликаний забезпечити аналіз стану, виявлення тенденцій у діяльності вишу і розроблення заходів підвищення ефективності його діяльності.

В.М. Бабаєв, Т.В. Момот, М.М. Пересипкін [11, с. 523–526] не розробляють методіку оцінювання економічної безпеки, але в контексті забезпечення конкурентоспроможності вишу виділяють якість освіти як один з основних компонентів. При цьому вони акцентують увагу на тому, що рейтингова система оцінювання діяльності закладів вищої освіти є індикатором економічної безпеки вишу, який описує і характеризує рівень його кількісних і якісних параметрів у системі світової статистики. Такий підхід можна віднести до синтезу функціонально-ресурсного та індикаторного.

Н.К. Алімова [13] виділяє три аспекти економічної безпеки вишів: ресурсне забезпечення; показники безпеки осіб, які беруть участь в освітньому процесі; систему прийняття управлінських рішень у сфері економічної безпеки.

У цілому для оцінювання економічної безпеки вишу «пропонується використовувати від чотирьох до восьми груп показників, у кожному з яких включати від двох до десяти індикаторів, які повинні вимірюватися у кількісному (абсолютному, відносному) або якісному виразі» [8].

У межах ресурсно-функціонального підходу здійснюється оцінювання економічної безпеки ВНЗ (ЗВО – примітка автора) відповідно до позиції І.С. Стеців [14], яка пропонує розглядати економічну безпеку як процес у статичній і динамічній, при цьому статика виражається його структурою, динаміка – виконанням дій за необхідними параметрами і методикою скерованих на створення умов забезпечення стійкості ВНЗ (ЗВО – примітка автора). Таке подання процесу економічної безпеки свідчить, що кожний її складник повинен досліджуватися на всіх етапах, а отже, буде забезпечений комплексний підхід до економічної безпеки вишу. Доцільною автор вважає характеристику таких складників економічної безпеки, як: фінансовий, інтелектуальний, кадровий, технічний, технологічний, нормативно-правовий та інформаційний.

На основі огляду науково-методичних підходів, що здійснено в праці [3], окреслено обмеження їх використання під час дослідження економічної безпеки системи ЗВО та управління нею, до яких віднесено такі:

1. Більшість підходів спирається на визначення окремих складників економічної безпеки, що може бути прийнятним для їх використання на рівні закладів вищої освіти як суб'єктів гос-

подарування, але обмежує їхні можливості для визначення рівня економічної безпеки ЗВО як елементів соціально-економічної системи.

2. Підходи переважно передбачають здійснення оцінювання економічної безпеки за окремими складниками, проте показники, які можуть бути використані за окремими групами, потребують додаткового обґрунтування, що дає змогу трактувати стан економічної безпеки на власний розсуд авторів.

3. Відсутня єдина шкала оцінювання рівня значущості окремих складників і одержаних результатів загального рівня економічної безпеки.

4. Є недостатньо обґрунтованою система коефіцієнтів за окремими складниками економічної безпеки.

5. Використання методів експертних оцінок або бальної шкали оцінювання для обґрунтування питомої ваги показників за групами показників та інтегрального індексу (показника) економічної безпеки, що свідчить про певний рівень суб'єктивізму під час проведення розрахунку вагових коефіцієнтів.

6. Деякі підходи є теоретично обґрунтованими на достатньо високому рівні, але недостатньо висвітлені в науковій літературі з позиції їх практичного використання. Вони носять більшою мірою описовий характер і теоретичні рекомендації для використання, проте не розроблений єдиний математичний інструментарій для оцінювання економічної безпеки на їх основі.

7. Жодний методичний підхід не є універсальним і призводить до того, що виникає багато методик залежно від уявлень науковців про економічну безпеку та мету, якої можна досягти, провівши оцінювання її рівня.

8. Послідовність проведення оцінювання економічної безпеки не є досконалою, досить складною в практичному використанні, а також концептуально не повною мірою обґрунтованою в частині того, що є кінцевим результатом оцінювання й можливостей розроблення на основі одержаних результатів практичних рекомендацій та прогнозів розвитку об'єктів безпеки.

9. Розрахунки, що можуть бути проведені на основі зазначених підходів, є доволі громіздкими в практичному використанні (у зв'язку з відсутністю сталої кількості складників та показників за ними).

10. Окремі підходи передбачають використання показників, які не є самостійними, а похідними від інших і не знаходять прямого відображення в офіційній звітності суб'єктів господарювання, що розширює можливості для їх суб'єктивного трактування та розроблення на їх основі показників для оцінювання.

Зважаючи на зазначені недоліки, на основі узагальнення науково-методичних підходів виділено критерії, яким вони мають відповідати, для здійснення дослідження економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління нею:

1. Кількісна вимірюваність. Усі показники, які використовуються під час оцінювання за тим чи іншим підходом, повинні мати кількісне вираження для їх порівняння та розроблення на їх основі адекватних сучасним умовам заходів підвищення рівня економічної безпеки.

2. Доступність інформаційної бази дослідження. Ключовими є показники, які є або самостійними та знаходять відображення в офіційних джерелах, або синтезованими.

3. Цільова спрямованість. Розроблення методичних підходів до оцінювання економічної безпеки повинне бути спрямоване на досягнення певної мети, доведення інформації до кінцевого споживача (ЗВО, держава, роботодавці тощо).

4. Часовий горизонт дії. Методичні підходи до дослідження економічної безпеки закладів вищої освіти мають бути спрямовані на досягнення результату у вимірюваній перспективі (передбачати розроблення прогнозу економічної безпеки).

5. Збалансованість. Здійснювати моніторинг зміни оціночних показників з урахуванням їх зв'язку в системі, щоб у результаті зміна одних показників не призвела до погіршення інших та кінцевого результату (інтегрального індексу).

6. Релевантність. Показники, які оцінюються комплексно, у системі мають точно відображати процес оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти.

7. Використання кількісних методів оцінювання. Система оцінювання економічної безпеки може містити низку специфічних показників, проте використання тих, які не мають конкретного визначення (відноситься передусім до методів оцінювання, що враховують високий рівень суб'єктивізму у відповідях експертів, зокрема експертних оцінок), може призвести до зниження достовірності отриманих результатів та їх релевантності у певному часовому проміжку.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. З урахуванням вищезазначеного запропоновано для дослідження економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління нею використувати факторно-функціональний науково-методичний підхід. Він являє собою синтез програмно-цільового (зокрема, такого інструменту для оцінювання, як факторний аналіз) та ресурсно-функціонального (поділ вихідних даних на групи за функціональними ознаками) підходів – факторно-функціональний. Практичне використання цього підходу дає змогу на його основі розробити модель оцінювання економічної безпеки системи закладів вищої освіти та управління нею.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Клопов І.О. Управління економічною безпекою промислового підприємства. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2011_1/043-52.pdf (дата звернення: 05.04.2019).

2. Сисоліна Н.П. Економічна безпека підприємства ; укл. Н.П. Сисоліна. Кіровоград : КНТУ, 2014. 226 с.
3. Денисенко М.П., Бреус С.В. Науково-методичні підходи: доцільність їх використання для оцінювання економічної безпеки закладів вищої освіти. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2018. Вип. 4 (16). С. 28–32. URL : <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/9926> (дата звернення: 05.04.2019).
4. Белый Е.М., Романова И.Б. Экономическая безопасность высшего учебного заведения. *Фундаментальные исследования*. 2014. № 54. URL : <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34001> (дата звернення: 05.04.2019).
5. Михайлин Е.В., Грачев А.В. Методика оценки экономической безопасности вуза. URL : <https://cyberleninka.ru/article/v/metodika-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-vuza> (дата звернення: 05.04.2019).
6. Дюженкова Н.В. Управление экономической безопасностью региона в современной России : автореф. дис. ... канд. экон. наук. Тамбов, 2002.
7. Барабанов А.Д. Организация изучения конъюнктуры рынка образовательных услуг в сфере высшего профессионального образования : автореф. дис. ... канд. экон. наук. Москва, 2007.
8. Рач В.А., Бирюков О.В., Пилипенко А.І. Темпоральні критерії оцінювання економічної безпеки вищих навчальних закладів як інноваційних проектно-орієнтованих суб'єктів господарювання. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. № 1 (57). С. 119–136.
9. Мартинюк В.П. Економічна безпека вищих навчальних закладів в Україні: передумови оцінювання. *Економіка. Менеджмент. Підприємництво*. 2013. № 25 (II). С. 193–198.
10. Тюленев Г.Д. Модель оцінювання економічної безпеки. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2012. № 2 (53). С. 274–279.
11. Бабаев В.Н., Момот Т.В., Пересыпкин М.Н. Экономическая безопасность высших учебных заведений в условиях модернизации высшего образования: проблемы и перспективы. *Научно-технический сборник*. 2013. № 108. С. 519–527.
12. Мельник О.О. Дослідження сучасних тенденцій та визначення методологічних основ забезпечення економічної безпеки підприємства. *Ефективність управління персоналом на підприємстві*. 2012. № 1. С. 115–118.
13. Алимova Н.К. Экономическая безопасность образовательного учреждения в условиях становления инновационной экономики: дис. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2009. 186 с.
14. Стеців І.С. Економічна безпека ВНЗ: сутність та особливості планування. URL : <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10021/1/34.pdf> (дата звернення: 05.04.2019).
- methodological approaches: the feasibility of their use for assessing the economic security of higher education institutions]. *Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academ*. Vol. 4 (16), pp. 28–32.
4. Belyy E.M., Romanova I.B. (2014) Ekonomicheskaya bezopasnost' vysshego uchebnogo zavedeniya [Economic security of higher education]. Basic research, vol. 54. Available at: <https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34001> (accessed 05 April 2019).
5. Mikhaylin E.V., Grachev A.V. (2009) Metodika otsenki ekonomicheskoy bezopasnosti vuza [Methodology for assessing the economic security of the university]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/v/metodika-otsenki-ekonomicheskoy-bezopasnosti-vuza><https://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34001> (accessed 05 April 2019).
6. Dyuzhenkova N.V. (2002) *Upravlenie ekonomicheskoy bezopasnost'yu regiona v sovremennoy Rossii* [Management of economic security of the region in modern Russia] (avtoref PhD Thesis), Tambov.
7. Barabanov A.D. (2007) *Organizatsiya izucheniya kon'yunktury rynka obrazovatel'nykh uslug v sfere vysshego professional'nogo obrazovaniya* [Organization of the study of the market situation of educational services in the field of higher professional education] (avtoref PhD Thesis), Moscow.
8. Rach V.A., Biriukov O.V., Pylypenko A.I. (2016) Temporalni kryterii otsiniuvannya ekonomichnoi bezpeky vyshchyykh navchalnykh zakladiv yak innovatsiynykh proektno-oriyentovanykh subiektiv hospodariuvannya [Temporal criteria for assessing the economic security of higher educational institutions as innovative project-oriented business entities]. *Project management and development of production*. Vol. 1 (57), pp. 119–136.
9. Martyniuk V.P. (2013) Ekonomichna bezpeka vyshchyykh navchalnykh zakladiv v Ukraini: peredumovy otsiniuvannya [Economic security of higher schools in ukraine: premises of evaluation]. *Economics. Management. Entrepreneurship*. Vol. 25 (II). pp. 193–198.
10. Tiulieniev H.D. (2012) Model otsiniuvannya ekonomichnoi bezpeky [Model for assessing economic security]. *PUET: Economic Sciences*. Vol. 2 (53). pp. 274–279.
11. Babaev V.N., Momot T.V., Peresyipkin M.N. (2013) Ekonomicheskaya bezopasnost' vysshikh uchebnykh zavedeniy v usloviyakh modernizatsii vysshego obrazovaniya: problemy i perspektivy [Economic Security of Higher Educational Institutions in the Modernization of Higher Education: Problems and Prospects]. Scientific and technical collection. Vol. 108. pp. 519–527.
12. Melnyk O.O. (2012) Doslidzhennia suchasnykh tendentsii ta vyznachennia metodolohichnykh osnov zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Research of modern tendencies and determination of methodological bases of economic security of enterprise]. Efficiency of personnel management at the enterprise. Vol. 1. pp. 115–118.
13. Alimova N.K. (2009) *Ekonomicheskaya bezopasnost' obrazovatel'nogo uchrezhdeniya v usloviyakh stanovleniya innovatsionnoy ekonomiki* [Economic security of an educational institution in the conditions of formation of an innovative economy] (PhD Thesis), Moscow.
14. Stetsiv I.S. (2010) Ekonomichna bezpeka VNZ: sutnist ta osoblyvosti planuvannya. Available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/10021/1/34.pdf> (accessed 05 April 2019).

REFERENCES:

1. Klopov I.O. (2011) Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu promyslovoho pidpriemstva [Managing the economic security of industrial enterprise]. Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Natural/Vznu/eco/2011_1/043-52.pdf (accessed 05 April 2019).
2. Sysolina N.P. (2014) Ekonomichna bezpeka pidpriemstva [Economic security of the enterprise]. Kirovohrad: KNTU. (in Ukrainian).
3. Denysenko M.P., Breus S.V. (2018) Naukovo-metodychni pidkhody: dotsilnist yikh vykorystannia dlia otsiniuvannya ekonomichnoi bezpeky zakladiv vyshchoi osvity [Scientific and